

LJEKARNIŠTVO U FRANJEVAČKIM SAMOSTANIMA PROVINCIJE SVETIH ĆIRILA I METODA - XI.

*B. Tomašić**

UVOD

Imao sam opet malu pauzu s obzirom na obujam broja nakon uspješnog VII. sabora HDFT-a u Poreču. Kako nisam završio prikupljanje cjelovitih podataka o samostanima koje sam naveo u prošlom nastavku (FT br. 68), pripremio sam materijal o samostanu u Remetincu - kojeg više nema. I ovaj samostan upoznat ćemo prvenstveno na osnovi pisanih radova više autora.

S obzirom na nemogućnost brzine pripreme (zbog više opravdanih razloga) i zahtjevnost obrade prikupljenog materijala, u ovom broju zahvaljujem i trećem provincijalnom ministru (poglavar provincije) p. Iliji Vrdoljaku - koji je preuzeo vođenje provincije krajem proljeća - za razumijevanje i suglasnost da s poglavarima samostana i arhivarom provincije dogovaram pregled arhivske građe i knjižnog blaga.

B. T.

FRANJEVCI U REMETINCU

ZEMLJOPISNI POLOŽAJ

Na području grada Zagreba dva su naziva poznata starosjediocima hrvatske metropole: Remete i Remetinec. Sa sjeverne strane na padinama Zagrebačke gore nalaze se Remete, naselje i rimokatoličko zagrebačko proštenišće, stari samostan bijelih redovnika pavlina, vrijednih i zaslužnih djelatnika, kulturnih i prosvjetnih radnika, a danas u njemu djeluju redovnici karmelićani.

S južne strane, na desnoj obali Save prema Svetoj Klari i Stupniku, područje je i župa pod nazivom Remetinec, ali svima je to bolje zadnjih godina poznato po - zatvoru.

Remetinec, koji vam želim predstaviti, nalazi se u blizini Novog Marofa, mjesta koje je nastalo prestankom života u utvrdi Grebengrad, odnosno blizu mjesta Mađarevo koje se prije zvalo Greben (villa Gardun). Grebengrad je jedna od najvećih utvrda Zagorja. Poslije Cesargrada iznad Klanjca, koji je prostraniji, Grebengrad je

* Božidar Tomašić, farmaceutske tehnikař

na drugome mjestu. Spominje se već na početku trinaestog stoljeća (1209.). Navodi se u potvrdi (listini) kralja Andrije II., u kojoj kralj varaždinskim došljacima daje slobostine i određuje granice njihova posjeda kao zahvalu za njihove usluge dok je bio zatočen u Knegincu. Kod oznake južne granice spomenutih posjeda, spominje se i posjed „nekog Gurdon" (cum Gurdon), a taj se kasnije navodi i poimence kao „naš Gurdon iz kaštela Greben" Potvrđujući Varaždincima godine 1220. prava što im je podijelio njegov otac Andrija II. i kralj Bela IV., spominje među graničnim međama selo Gurdon (villa Gurdon) i kasnije „Našega pristava Otokara iz sela Greben". Prema pisanoj potvrdi mladog Bele iz godine 1220., plemići Gurdon ili Gardun prebivaju i u naselju (villa) Gardun, odnosno Greben, što potvrđuje da se i selo Mađarevo izvorno zvalo Greben, a po tomu kasnije i kaštel Grebengrad.¹

POVIJESNE CRTICE

Utvrđeni grad Grebengrad, smješten na istočnom rubu Ivanščice, najranije je spominjani srednjovjekovni grad. Prvi se put spominje 1277. godine. Vlasnici grada bili su obitelji Grebenski (1277.-1445.), grofovi Celjski (1445.-1456), obitelj Vitovec i Ivaniš Korvin (1456.-1481.), obitelj Batthyány (Bačani) (1481.-1621. i 1622.- 1645.), ban Nikola IX. Frankapan (1621.) i nakon udaje Elizabete Batthyany za Jurja Erdődyja, obitelj Erdődy (1645.-1710.) koja ga je nakon požara napustila.

Do požara 1710. godine bio je nastanjen. Zahvaćen velikim požarom izgubio je krovšta i već 1712. postao ruševina koja u desetljećima koja su dolazila još je više propadao - kao posljedica utjecaja prirodnih, ali drugih nepogoda.

Slika 1. Ruševine grada

¹ Cvekan, 1955., 7.

Erdödyjevi, kao njegovi vlasnici, nisu ga htjeli obnoviti, već su u nizini gdje je plodna ravnica nedaleko od rijeke Bednje sagradili kuću i druge zgrade potrebne za obrađivanje zemlje i za domaće životinje. Oko 1776. Erdödyjevi na južnoj uzvisini preuzimaju od obitelji Patačić postojeći jednokatni dvorac s perivojem te uz obnovu podižu vlastelinski dvorac u četverokatu i daju mu ime Novi Marof, koji i danas postoji - bolnica za kronične bolesti. Obitelj Erdödy je i začetnik bolničkog liječenja jer su utemeljili 1890. u selu Moždenecu, nedaleko od Novog Marofa, privatnu bolnicu za pomoć lokalnom pučanstvu, koja je djelovala do 1917. godine.

Obitelj Erdödy napušta Novi Marof 1923.²

DOLAZAK FRANJEVACA U REMETINAC

Dolazak franjevac - manje braće - vremenski se sa sigurnošću može postaviti pod konac 15. stoljeća, oko 1490. godine. Gospodari posjeda Greben i Grebengrada: Ladislav Hermanfy de Greben, Grebenski ili Grofovi Celjski, a najvjerojatnije Bolto Batthyani (Baćani) omogućili su im gradnju samostana i crkve.

Remetinec samostan i crkva kod Novog Marofa, pripadao je Provinciji Presvetog Otkupitelja, što potvrđuje podatak da su zbog straha pred Turcima slavonski samostani (spominju se: Voćin, Petrijevi, Poljanska, Varalja) Provincije Presvetog Otkupitelja svoje crkvene dragocjenosti pohranili upravo u Remetincu, kao najsigurnijem samostanu svoje provincije.

Prije njihova dolaska u Remetincu nisu bili ni templari, ni ivanovci, a ni pavlini.³

Franjevci su u Remetincu počeli svoje djelovanje u vrlo burnim i nemirnim vremenima 16. stoljeća, kad su nastajale, razvijale se i potresale i Crkvu i europske države. Bilo je to razdoblje velike pokvarenosti, ravnodušnosti, mlitavosti i želja za udobnim, raskošnim i moralno neodgovornim načinom života. Plemići, knezovi i posjednici velikih gospoštija jedni su druge pljačkali, plijenili, kmetove sakatili, ženski svijet silovali. U tomu se nisu razlikovali ni crkveni dostojanstvenici.

I premda je polumjesec prijeto s istoka, nitko nije mario. Turci su Slavoniju osvajali - izdajama - i plemićki su gradovi i naselja padali u ruke Turaka kao kruške u košare bez borbe.

Iz prve polovice 16. stoljeća o franjevcima u Remetincu se zna samo to da su u blizini njihova samostana 1529. Turci pobili četvoricu njihove subraće: o. Martina iz Raše, brata Baltazara iz Petrijevac, brata Pavla iz Narte i brata Petra, koji su smatrani mučenicima vjere. Smatralo se da će samostani koji su u Remetincu pohranili svoje dragocjenosti, u tome mjestu biti i sigurni od provaljivanja Turaka. Turci ih nisu odnijeli, ali je za te dragocjenosti znao gospodar Grebena i Grebengrada Krištof Batthyani (Baćan) i odnio ih 1542. Franjevci iz Remetince mogli su se samo potužiti kralju Ferdinandu I. u Beču.

² Cvekan, 1955., 9

³ Cvekan, 1955., 16-19

Godina 1542., kad su zaštitnici samostana u Remetincu odnijeli pohranjeno crkveno posuđe, posljednja je, kad se franjevci u Remetincu spominju.⁴

Odlazak franjevaca iz Remetincea oko 1542. pisci Kronika i samostanskih Spomenica zapisuju kao bijeg. Danas nakon Domovinskog rata možemo reći da su izbjeglice jer su sami pobjegli i napustili sve svoje da spase goli život. Nitko im to ne smije zamjeriti!

Nada u povratak uvijek je živjela kod franjevaca. Sedamnaesto stoljeće je u tome pogodovalo jer turska sila poslije poraza kod Siska 1593. više nije bila osvajačka sila.

Povratak

Zakoniti gospodar posjeda Greben i Grebengrad, knez Adam Batthyani uredio je da se u napušteni samostan s crkvom na njegovu posjedu 1639. vrata franjevci te im na svojem posjedu u Remetincu sa svojom obitelji sagradio samostan i crkvu.⁵

Adam Batthyani nije imao muškog potomka nego samo kćer Elizabetu, koja je bila udana za kneza Đuru Erdödyja. Stoga su Đuro Erdödy i žena mu Elizabeta rođ. Batthyani 1646. započeli samostan u Remetincu obnavljati, tako da je do 1732., s malim dodatkom milostinje pobožnih vjernika toliko osposobljen da u njemu može redovito boraviti 20 redovnika. U zapisu novoosnovane Ladislavske kustodije sa sjedištem u Zagrebu možemo čitat: „Godine 1657. dala je gospođa Marija Elizabeta Batthyani potpuno obnoviti samostan u Remetincu.”⁶

Nakon povratka franjevaca u Remetinec samostan je u sastavu Ugarske provincije Svete Marije, zatim od 1655. do 1661. u Ladislavskoj kustodiji, a onda od 1661. u osnovanoj Provinciji Sv. Ladislava do 1789., kad je dokinut.⁷

⁴ Cvekan, 1955., 20

Usmena predaja

Nakon odlaska franjevaca tijekom godina kada je došlo do rušenja crkve i samostana u Remetincu usmena predanja ovoga kraja donosi u vezi franjevačke crkve jedan neobičan, čak čudesan podatak, da je postojao kip Blažene Djevice Marije, drven, koji je preko pola stoljeća stajao pod vedrim nebom, izložen svakom nevremenu, a ipak je ostao posve neoštećen. Prepušten svakom nevremenu, a ono ga ipak nije uništilo. Bio je nepomičan, te ga nisu mogli maknuti s mjesta, a mnogi su to pokušavali. Podići s mjesta mogli su tek franjevci, kad su ponovno došli na svoje staro mjesto. Oni su ga s lakoćom podigli i postavili na glavni oltar, gdje stoji i vrlo se štuje, jer sja Čudesima.

Tako narod, a taj spominjani Marijin kip i danas još postoji - Narodna predaja Remetincea na temelju živih svjedoka govorila je i o ovome čudesnom događaju u vrijeme turskih provala da na području Remetincea nije bilo kuge, a ni bilo kakve druge zarazne bolesti, dok su u neposrednoj blizini Remetincea tisuće umirale od kuge. Događalo se tada da su iz Varaždina i okolice kugom zaraženi ljudi dolazili u Remetinec i ondje bili pošteđeni i zdravi.

Kao što uvijek p. Paškal Cvekan, napominje: u svakoj predaji ima i istine.

⁵ Cvekan, 1955., 21

⁶ Matriculae Prov. I, 63.

⁷ Cvekan, 1955.,??

ŽIVOT U SAMOSTANU

Za izvorni samostan franjevacu u Remetincu nije nigdje zabilježeno, kako je izgledao i koliko je traktova imao. Uobičajeno su franjevački samostani uz crkvu s korom i sakristijom imali nekoliko soba - radionica, blagovaonice, knjižnicu i nekoliko prostranijih soba, gdje braća - više njih zajedno spavaju (dormitoria). Stoga ti samostani nisu veliki. S vremenom i novim uvjetima života franjevci povećavaju svoje samostanske zgrade i pomalo ih tipiziraju.⁸

U naše vrijeme volimo isticati kulturnu baštinu našega, hrvatskog naroda. Ističemo, da je hrvatski narod od svog dolaska „od stoljeća sedmog“ na ovo hrvatsko tlo, usko povezan s europskim narodima i kršćanskim usmjerenjem u svojoj cjelokupnoj djelatnosti na svim područjima ljudskog djelovanja. Svaki ljudski život odvija se između prošlosti, koje više nema i budućnosti, koja još nije, u sadašnjem vremenu.

Budući naraštaji vrednovat će nas po onome što smo učinili u svojoj vremenskoj i prostornoj sadašnjosti. To je razlog, da se kao kulturna baština uvijek ističu djela umjetnosti, zgrade, slike, kipovi, napisane knjige, znanstvena i društvena dostignuća. Zanimljivo malo ističemo djelovanja koja su posvećena obrazovanju, duhovnom oblikovanju, osposobljavanju mladih naraštaja u razvoju, da postanu sposobnim prenositeljima u znanstvenim, umjetničkim, proizvodnim i društvenim djelatnostima.

Dođemo li danas u Remetinec, vidjet ćemo da postoji gotička crkva Blažene Djevice Marije, a uz nju župna kuća, zgrada nekadašnjeg franjevačkog samostana. Tu se možemo diviti spomenicima graditeljstva i umjetnosti, ponosni na „gotički dragulj“, kako je opisao Đuro Szabo u svom djelu „Kroz Hrvatsko zagorje“. Malo mjesto Remetinec smješteno među brežuljcima Ivanšćice može se ponositi činjenicom da su upravo tu, u sjeni njihovoga gotičkog dragulja franjevci od 1690.-1782. godine održavali studij filozofije, moralne teologije i govorništva za svoje klerike, buduće svećenike, a od 1661.-1786. franjevački je samostan bio „kuća sabranosti“ (conventus recollectionis). Jednostavno: **u Remetincu je bilo sveučilište u malome.**⁹

Franjevci u Remetincu imaju studij filozofije (1699.-1702., 1715.-1718., 1721.-1725., 1727.-1731., 1749.-1750.), moralnog bogoslovlja (1704./05., 1733.-1735., 1746.-1748., 1750.-1768.) i crkvenog govorništva (1780.-1783.). Tim djelovanjem osim provođenja samostanskog/monaškog načina života, samostan je i središte kulturnog djelovanja. Kao dokaz takvog djelovanja Franjevački samostan u Varaždinu čuva rukopisni kantual pod nazivom Remetinački kantual (pjevnik). Prepisao ga je Franjo Vogtsberger 1707. godine. Ubraja se u najstarije rukom pisane pjevnike sjeverozapadne Hrvatske. Izvor je baroknog pjevanja u tom dijelu Hrvatske.

⁸ Cvekan, 1955., 41

⁹ Cvekan, 1955., 44

LJEKARNIŠTVO U SAMOSTANU REMETINEC

U sve zapise o samostanu o Remetincu nisam nigdje ništa našao o djelovanju ranarnika ili ljekarnika. Kao što sam već pisao, svaki samostan morao je imati barem kutiju s lijekovima, a oni veći i prostoriju za njegovanje bolesne braće. Kako se radi o samostanu u kojem je boravilo više franjevac a s obzirom na studije, krenuo sam u pregled popisa franjevac a u provinciji te popisa njihovih zaduženja.

Dostupni su mi bili samo dokumenti provincijalnog arhiva u Zagrebu, odnosno arhiva Ladislavske provincije. Dokumenti koji se odnose na raspored samostana u Provinciji Presvetog Otkupitelja nisu mi bili do sada dostupni s obzirom na to da se nalaze u Mađarskoj.

Kako su se liječili stanovnici samostana - ne znam, ali sa sigurnošću mogu napisati da su imali zdravstvenu zaštitu koju su im osiguravala braća ranarnici. U svom dijelu „Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda" izdanom 1907. godine, Janko Barle navodi samo jednog brata ranarnika - Samuela Stadlera. Pregledom Matricula Officiorum Provinciae (raspored braće prema zadaćama), a do pisanja ovog teksta našao sam osim ranarnika kojeg navodi Barle J., i podatke o sljedećim kirurzima/ ranarnicima koji su djelovali u remetinečkom samostanu:

KORSICKI fra MAKSIMILJAN,	1678. kirurg
GJERNIK fra IZIDOR,.	1719., i 1728./1729. kir. i ljek.
BEGSCHEIDER fra SEBASTIJAN,	1732./1734. kirurg
KOPRIVA fra JAKOB,	1737.-1739., kirurg
KROMÖLLER fra KAZIMIR,	1740.-1742., kirurg
ARTNER fra MIGAEL,	1746.-1749., i 1755., kirurg
SAMUEL fra STADLER,	1758.-1777., kirurg
ŠMIDT fra ANTUN,	1761.-1764., kirurg
DEIBLER fra PHILIPPUS,	1767.-1777., kir. i ljek.

Zatvaranjem samostana premještena je i knjižnica, te se medicinske knjige nalaze uglavnom u knjižnici Varaždinskog samostana.

Svjetovne-civilne vlasti otvaraju prvu javnu ljekarnu tek 1926. godine. Kako bi se za buduće ljekarničke djelatnike sačuvali podaci o toj ljekarni, izdana je bogato opremljena monografija u povodu 80. obljetnice Ljekarne „K sv. Antunu" i ljekarništva u Novom Marofu.

IZVORI

Arhivska građa iz ostavštine p. Paškala Cvekana, samostan Virovitica
Barle J., Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda, Zagreb, 1907. Separat iz 'Liječ-
ničkog vjesnika'

Mandić D., Franjevačka Bosna, Rim 1968. Razvoj i uprava Bosanske Vikarije i Provincije 1340-1735;
Monografije samostana, autor p. Paškal Cvekan: Franjevci u Ivaniću, 1979.
Djelovanje franjevacu u Varaždinu, 1978. Franjevci u Vukovaru, 1980.
Podno Grebengrada, *Sub castro Greben*, Zbornik radova znanstvenog-stručnog skupa, 2009., Zagreb-Novi Marof
Podaci o remetinečkim franjevcima, A. Koščak
Zbornik radova znanstvenoga skupa "Tristota obljetnica Patačićeve kapele Sv. Antuna u Remetincu" i drugih radova, 2007., Zagreb-Novi Marof
Remetinečki kantual iz 1707., p. Petar Kinderić

LITERATURA

Cvekan P., 1955., Franjevci u Remetincu, Virovitica
Matricula Officiorum Provinciae Sancti Ladislai Regis.
Veliki format čuva se u arhivu Provincije u Zagrebu, str. od 31 do 211
Matricula Provinciae Sancti Ladislai Regis.
Veliki format nalazi se u Arhivu Provincije u Zagrebu.